

Diagnoza uwarunkowań bezprawnych zachowań nieletnich dziewcząt w perspektywie badań przeprowadzonych wśród wychowanek zakładów poprawczych

Diagnosis of conditions unlawful conduct of minors girls in perspective the survey of graduate remand

Streszczenie

Przestępczość dziewcząt i kobiet stanowi zagadnienie, którym dotychczas w literaturze zajmowano się sporadycznie. Autorzy koncentrują się zazwyczaj na charakterystyce przestępczości w obrębie populacji męskiej. Wynika to niewątpliwie z faktu, że rozmiary przestępczości dziewcząt i kobiet są mniejsze w porównaniu z przestępczością mężczyzn. W ostatnich latach jednak wskaźniki zachowań dewiacyjnych i przestępczości dziewcząt w Polsce niepokojąco rosną, notuje się także zwiększony udział dziewcząt w przestępczości gwałtownej, dokonywanej z dużą dozą agresji i przemocy.

Słowa kluczowe: przestępczość nieletnich dziewcząt, uwarunkowania, agresja, przemoc

Abstract

The criminality of girls and women is an issue, which is sporadically undertaken in the literature. The authors are generally concentrated on the characteristics of crime within the male population. This undoubtedly stems from the fact that the size of the girls and women's crime is smaller in compare to the size of men's crime. However, in recent years, the indicators of crime and deviant behaviours of girls in Poland are growing alarmingly. There has been the increased participation of girls in violent crime, carried out with a high degree of aggression and violence.

Keywords: juvenile delinquency girls, conditions, aggression, violence

Wprowadzenie

Wbrew popularnej opinii głoszącej, że młode pokolenie jest współcześnie o wiele lepiej przygotowane do życia w nowej, zmieniającej się rzeczywistości społecznej niż jego rodzice, młodzież staje jednak wobec zupełnie nowych, poważnych wyzwań, takich jak: zmieniający się diametralnie rynek pracy, konieczność ciągłego doksztalcania, bezrobocie, zagrożenie zjawiskami patologicznymi, brak poczucia wspólnotowości, co stanowi efekt silnych wpływów indywidualizmu, oraz systemu oświatowego i rynku pracy, które zmuszają do nieustannej rywalizacji, a także osłabienie więzi rodzinnych, małe perspektywy zdobycia pracy umożliwiającej rozwój jednostki, zagrożenia procesu budowania tożsamości. Sprawiają one, że młodzież, która nie potrafi sprostać zadaniom, zagrożona jest marginalizacją, co może rodzić frustrację, prowadząc do jej rozładowywania poprzez zachowania agresywne¹.

W ostatnich latach w wielu krajach Europy, także i w Polsce, odnotowuje się wzrost przestępczości wśród osób nieletnich. Choć tendencja ta dotyczy głównie chłopców, to jednak dziewczęta coraz częściej z dużą łatwością przejawiają zachowania dewiacyjne.

Zachowania społeczne nieletnich, naruszanie norm prawnych oraz prezentowanie przez nich postaw odbiegających od społecznie przyjętych kanonów postępowania znajdują się w ciągłym zainteresowaniu przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, stanowiąc przedmiot zarówno rozważań teoretycznych, jak i badań empirycznych, których celem jest diagnoza fenomenu tego zjawiska i wypracowanie skutecznych metod jego zapobiegania.

Zmieniająca się rzeczywistość i konieczność odnalezienia w niej swego miejsca młodych ludzi, znajdujących się w trudnym okresie adolescencji, tym bardziej uzasadnia skupienie uwagi na czynnikach, które powodują podejmowanie działań sprzecznych z powszechnie pożądanymi wzorami postępowania. Podejmując się poszukiwania determinantów odpowiedzialnych za kształtowanie się i utrwalenie negatywnych postaw, należy mieć na uwadze nie tylko zmiany cywilizacyjne, ale też mentalnościowe w obszarze stereotypowego postrzegania roli i wizerunku kobiety. Często jeszcze przez pryzmat płci określone zachowa-

---

¹ M. Wysocka-Pleczyk, *Oblicza przestępczości nieletnich*, w: *Przestępczość nieletnich*, B. Gulla, M. Wysocka-Pleczyk (red.), Wyd. UJ, Kraków 2009, s. 7.

nie bywa odmiennie w społeczeństwie postrzegane i interpretowane, dlatego też tym bardziej niezbędna wydaje się diagnoza etiologiczna zjawiska przestępczości nieletnich dziewcząt.

Organizacja i przebieg badań

W okresie od czerwca do września 2013 roku przeprowadzono badania, których celem była diagnoza uwarunkowań bezprawnych zachowań nieletnich dziewcząt przebywających w zakładach poprawczych. Przyjęto, że istnieją specyficzne determinanty tworzące sytuację patogenną, którymi w sposób zasadniczy charakteryzują się zachowania prezentowane w obrębie tej płci. Określenie tych cech doprowadziło do sformułowania uogólnień oraz wniosków mających na celu wskazanie obszarów, na które należy zwrócić szczególną uwagę, chcąc ograniczyć skalę zachowań dewiacyjnych nieletnich dziewcząt, a także opracować katalog skutecznych działań profilaktycznych oraz resocjalizacyjnych.

Badaniami objęto nieletnie dziewczęta, wobec których sąd orzekł środek poprawczy o charakterze *stricte* izolacyjnym w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym oraz które w czasie przeprowadzania badań przebywały w tych placówkach. Badania przeprowadzono zatem wśród 91 dziewcząt – wszystkich wychowanek zakładów poprawczych (ZP) dla dziewcząt funkcjonujących w naszym kraju, tj. ZP w Warszawie-Falenicy, ZP w Koronowie, ZP w Zawierciu i ZP w Mrozach.

Przeprowadzone badania empiryczne obejmowały cele teoretyczno-poznawcze oraz praktyczno-wdrożeniowe. Sformułowanie wniosków o charakterze diagnostycznym ukazało wykryte związki, zależności i prawidłowości oraz wskazało płaszczyzny niezbędnych do kontynuowania badań w zakresie uwarunkowań bezprawnych zachowań nieletnich. Konieczne są też wnioski, które powinny zostać uwzględnione w działalności wychowawczej i resocjalizacyjnej podejmowanej w warunkach izolacji społecznej.

Główny problem badawczy skupił się wokół odpowiedzi na pytanie: jakimi cechami charakteryzuje się współcześnie przestępczość nieletnich dziewcząt i jak przebiega ich resocjalizacja w warunkach izolacji społecznej? Tak sformułowane pytanie pozwoliło na wyodrębnienie pytania cząstkowego, które brzmi: jakie cechy aktualnie charakteryzują bezprawne zachowania nieletnich dziewcząt?

Analiza udzielonych przez respondentki odpowiedzi doprowadziła do wskazania aktualnych znamienych tendencji charakteryzujących bezprawne zachowania nieletnich dziewcząt. Badania przeprowadzone wśród wychowanków zakładów poprawczych pozwoliły uzyskać odpowiedzi na następujące szczegółowe problemy badawcze stanowiące doprecyzowanie pierwszego członu głównego problemu badawczego:

1. Jakie dysfunkcje najczęściej występują w środowisku wychowawczym nieletnich dziewcząt objętych resocjalizacją zakładową?
2. Jakich zachowań dewiacyjnych najczęściej podejmują się nieletnie dziewczęta objęte badaniami?
3. W jakim wieku u nieletnich przebywających w zakładach poprawczych nastąpiła inicjacja przestępstwa?
4. Jakich kategorii przestępstw dopuściły się nieletnie dziewczęta, co stanowiło podstawę orzeczenia wobec nich środka poprawczego?
5. Jakie były okoliczności i powody zachowań przestępczych nieletnich dziewcząt, wobec których orzeczono umieszczenie w zakładach poprawczych?
6. Czy występuje, a jeśli tak – jaki jest związek pomiędzy czynnikami związanymi z niewłaściwym funkcjonowaniem środowisk socjalizacyjnych nieletnich dziewcząt a ich przestępczością?
7. W jaki sposób nieletnie dziewczęta reagują na sytuacje frustrujące?
8. Jaki jest poziom empatii nieletnich dziewcząt podejmujących się zachowań przestępczych i czy mają wyrzuty sumienia w związku z wyrządzaniem krzywdy?
9. Czy można dostrzec splot określonych czynników, który koreluje z zachowaniami dewiacyjnymi i podejmowaniem przez nieletnie dziewczęta zachowań przestępczych?

Wnioski z badań

Wnioski o charakterze poznawczym wypływają dzięki dokonaniu analizy rodzajów zachowań bezprawnych nieletnich dziewcząt oraz okoliczności ich podejmowania. Można je w świetle przeprowadzonych badań w odniesieniu do problemu badawczego, problemów szczegółowych, a także w konfrontacji z postawionymi hipotezami scharakteryzować w następujący sposób:

1. Zdecydowana większość – 85,71% badanych to mieszkanki miast. Większy udział zachowań przestępczych i nasilenie się kryminogennych czynników na terenach miejskich spowodowane są anonimowością życia przekładającą się na osłabienie relacji, więzi osobowych oraz czujności społeczeństwa, a także rozluźnienie sfery stosunków społecznych.

2. W zakresie wykształcenia rodziców wyniki badań wskazują, że rodzice nieletnich dziewcząt posiadają najczęściej wykształcenie zawodowe (42,86% matek, 41,76% ojców) oraz podstawowe (27,47% matek, 23,08% ojców). Wykształcenie rodziców wpływa zazwyczaj na aspiracje edukacyjne dzieci, co w konsekwencji przekładać się może na ich ambicje i aspiracje naukowe i kształtowanie się ich postaw, zwłaszcza wobec chęci własnego rozwoju wewnętrznego.

3. 60% wychowanek zakładów poprawczych wywodzi się z rodzin niepełnych (38,89% ankietowanych wychowywała tylko matka, w 7,78% przypadków dziewczęta wychowywał tylko ojciec, a 13,19% wychowywali krewni). 40% respondentek pochodzi z pełnej rodziny. Brak rodzica w procesie wychowawczym młodego człowieka zawsze stanowić będzie jeden z czynników ryzyka w zakresie kształtowania właściwej społecznie postawy. Znaczny odsetek stanowi liczba nieletnich wychowujących się w rodzinach niepełnych. Pełna rodzina nie jest stuprocentowym gwarantem postępowania zgodnie ze społecznie pożądanymi i akceptowanymi wzorcami zachowania. Stanowi jednak jedno z wielu wzmocnień pozytywnych. Osobowość w młodym wieku jest bardzo plastyczna – związek pomiędzy negatywnym środowiskiem rodzinnym a zachowaniami dewiacyjnymi jest ewidentny. Nieobecność jednego z rodziców powoduje przejęcie obowiązków rodzicielskich na siebie przez drugiego, a stosując niewłaściwe metody, rodzice stają się niewydolni wychowawczo. To prosty schemat utraty autorytetu u swojego dziecka. Należy podkreślić, że sama struktura rodziny nie determinuje jeszcze wkraczania nieletnich na drogę przestępstwa. Niepełna rodzina jest jednym z czynników, które mogą się do tego w znacznym stopniu przyczynić.

4. Tylko 17,14% badanych nieletnich dziewcząt ocenia relacje z obojgiem rodziców jako dobre, ale aż ponad 65% respondentek atmosferę domu rodzinnego określa jako dobrą, kolejne 14% jako bardzo dobrą. Natomiast jednocześnie 45,83% badanych dziewcząt osądziło, że rodzice poświęcali im zbyt mało czasu, mniej, niż mogli. Nieletnie wykazują tendencje do idealizowania śro-

dowiska rodzinnego. Fakt ten wydaje się zrozumiały, związany jest z pobytem w placówce zamkniętej i może stanowić wyraz chęci powrotu do rodziny bez względu na to, jaka ona naprawdę jest.

5. Największą grupę badanych stanowią dziewczęta posiadające troje lub więcej niż troje rodzeństwa – odpowiednio 20,88 i 27,47% badanych. Dziewczęta nieposiadające rodzeństwa w ogóle stanowiły odpowiednio 7,69% respondentek. Istnieje pewna tendencja występowania większej liczby dzieci w rodzinach nieletnich popełniających przestępstwa. Blisko 22% ankietowanych dziewcząt – ponad jedna piąta respondentek – uważa, że były traktowane gorzej niż rodzeństwo. Niemal połowa ankietowanych uważa ponadto, że rodzice poświęcali im mniej czasu, niż mogli. Poczucie odrzucenia, krzywdy może być zatem jednym z determinantów prowadzących do zaniedbań wychowawczych, mogących w korelacji z innymi czynnikami prowadzić do zachowań społecznych. Poszukiwanie akceptacji i wsparcia wobec ich braku w środowisku rodzinnym stanowi często wskazywany predyktor uczestniczenia w rówieśniczych grupach nieformalnych, często niestety o charakterze kryminogennym.

6. 40,66% respondentek określiło sytuację finansową swojej rodziny jako wystarczającą, 32,97% jako dobrą, jako złą – 10,99% ogółu badanych, a jako bardzo złą – 7,14%. Nieletnie przebywające w zakładach poprawczych wywodzą się najczęściej z rodzin o dostatecznej pozycji społecznej. Ustalenia te potwierdzają wskazywaną współcześnie tendencję, że coraz częściej bezprawnych zachowań podejmują się nieletni pochodzący z tzw. dobrych domów, gdzie sytuacja finansowa determinuje takie postawy.

7. Najczęściej występującymi w domu rodzinnym używkami są nikotyna (44,74%) oraz alkohol (34,87%). Niepokojąco duży odsetek odpowiedzi (14,02%) wskazuje na występowanie narkotyków w rodzinie. Niemalże analogicznie wygląda sytuacja w przypadku używek stosowanych przez respondentki. Najliczniejsza grupa respondentek (38,5%) zażywa nikotynę, niewiele mniejszy odsetek spożywa alkohol (34,27%). Do eksperymentowania z narkotykami przyznało się 24,2% respondentek. Wzorce i postawy zaobserwowane w domu rodzinnym związane ze stosowaniem używek są powielane i znajdują odzwierciedlenie w zachowaniach prezentowanych przez nieletnich.

8. Ponad połowa objętych badaniami dziewcząt (53,85%) deklaruje popełnienie po raz pierwszy w swoim życiu przestępstwa przed ukończeniem

13. roku życia. Kolejne 32,97% dziewcząt pierwszy raz bezprawnego działania dokonało pomiędzy 13. a 14. rokiem życia. Tylko jedna respondentka odpowiedziała, że popełniając przestępstwo po raz pierwszy, miała więcej niż 16 lat. Szczególny, a w świetle badań uzasadniony, niepokój budzi fakt, że co druga badana weszła na drogę przestępczą, nie podlegając jeszcze żadnej odpowiedzialności, w dzieciństwie. Wiek nieletnich dziewcząt wchodzących na drogę przestępstwa jest niepokojąco niski.

9. Najlichniesza grupa – stanowiąca ponad jedną trzecią ogólnej liczby respondentek – 35% badanych, dopuściła się przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, 27,5% badanych dokonało przestępstw przeciwko mieniu, natomiast 21,67% popełniło przestępstwo zarówno przeciwko życiu i zdrowiu, jak i przeciwko mieniu. Dane statystyczne ostatniej dekady odnośnie do rodzajów przestępstw, jakie popełniają dziewczęta w zestawieniu z wynikami przedmiotowych badań, prowadzą do wniosku, że stopniowej, niepokojącej zmianie ulega charakter bezprawnych zachowań dziewcząt. Zauważenie wystąpienia takiej tendencji koresponduje ze wskazywanymi w literaturze² przedmiotu aktualnymi trendami zachowań przestępczych nieletnich. Jednym z nich jest zjawisko unifikacji płciowej, a więc stopniowe zwiększenie się udziału przestępczości dziewcząt w całości przestępczych zachowań nieletnich oraz zwiększający się współczynnik przestępstw gwałtowych, dokonywanych z użyciem przemocy wśród dziewcząt, co niewątpliwie charakteryzuje przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Bezprawne zachowania dziewcząt coraz częściej mają charakter przestępstw gwałtowych i agresywnych (przemocowych).

10. 42,18% respondentek za powód popełnienia czynu bezprawnego wskazywało chęć zwrócenia na siebie uwagi i rywalizację. Poczucie osamotnienia, braku wsparcia i akceptacji, potrzeba bycia zauważonym i docenionym stanowią swoistą postać „wołania o ratunek”. Dopiero drastyczny krok, jakim jest wejście w konflikt z prawem, przynosi zamierzony rezultat. Taki wniosek w świetle uzyskanych odpowiedzi wydaje się uzasadniony. 14,29% ankietowanych jako powód wskazuje nieznaną alternatywnych sposobów rozładowywania agresji, napięcia, złych emocji. Wystąpienie sytuacji trudnej, stresogennej ukazuje nieznaną przez nieletnie dziewczęta alternatywnych w stosunku do prze-

---

² I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, PWN, Warszawa 2008, s. 107.

mocowych sposobów rozładowania frustracji i skutkuje kierowaniem agresji na zewnątrz. Kolejna grupa przyczyn, wskazanych przez dziewczęta, to: brak pieniędzy – 17,01%, przez nudę, „dla wygłupu” – 10,2%. Popelnienie przestępstwa dla wygłupu (*game type*) coraz częściej znajduje odzwierciedlenie w zestawieniach statystycznych. Wzrost wśród nieletnich przestępstw tzw. quasi-bezmotywowych niepokoi, wskazuje na konieczność pogłębienia tej problematyki w obszarze diagnozowania i zapobiegania. Względy ekonomiczne – popelnienie przestępstwa z powodu braku pieniędzy – choć nie są dominującym determinantem bezprawnych zachowań nieletnich dziewcząt, stanowią powód popelnienia przestępstwa w 17,01% badanej populacji. Należy wskazać kolejną tendencję współczesnych bezprawnych zachowań nieletnich – istnienie dużego odsetka nieletnich dziewcząt popełniających przestępstwa z odmiennych pobudek niż materialne korzyści. Inne deficyty, znajdujące się w sferze emocjonalnej młodych dziewcząt, stanowią skomplikowane podłoże bezprawnych zachowań.

11. Najliczniejszą grupę (39,62%) stanowiły dziewczęta, które reagują krzykiem w reakcji na sytuacje, gdy ktoś je zdenerwuje, kolejna grupa (23,58%) – gdy ktoś je rozzłości – odwraca się i odchodzi, 21,70% respondentek ma ochotę w takiej sytuacji użyć siły, a 15,09% dziewcząt próbuje załagodzić sytuację, podejmując rozmowę. Analiza wyników badań w tym obszarze prowadzi do wniosku, że dominującą emocją w sytuacji kierowania wobec respondentek złości jest podobna – negatywna – reakcja. Łącznie ponad 60% respondentek reaguje na złość krzykiem bądź budzi się w nich chęć użycia siły. Stanowi to bardzo duży odsetek odpowiedzi na to pytanie i obnaża brak znajomości wśród dziewcząt alternatywnych w stosunku do przemocowych sposobów rozładowywania poczucia złości.

12. 43,69% respondentek stwierdziło, że przestępstwo popełniły wspólnie z inną osobą nieletnią, 27,18% dokonało przestępstwa wraz z osobą dorosłą, natomiast 29,13% przyznało, że w popelnieniu przestępstwa, oprócz nich, nikt nie brał udziału. Należy więc potwierdzić występowanie tendencji podejmowania działań bezprawnych przez nieletnie przy współudziale innych osób, najczęściej przynależących do określonej grupy rówieśniczej. Podejmowanie zachowań aprobowanych w danej społeczności, by uzyskać akceptację i wsparcie członków tej grupy, jest charakterystyczne dla relacji panujących w nieformalnych grupach rówieśniczych.

13. 59,34% wychowanek zakładów poprawczych uważa, że zasłużyły na karę. Należy podkreślić, że współczynnik ten jest zbliżony do liczby dziewcząt (51,02%) odczuwających wyrzuty sumienia po wyrządzeniu krzywdy lub popełnieniu przestępstwa. Adekwatnie podobna liczba nieletnich, których wyrzuty sumienia nie dręczą (41,76%), uważa, że na karę, którą odbywają, nie zasłużyły (32,96%). Analiza odpowiedzi udzielonych przez dziewczęta w kwestii odczuć związanych z wyrządzaniem krzywdy i subiektywnych ocen dziewcząt odnośnie do słuszności kary orzeczonej przez sąd pozwala na stwierdzenie, że odczuwanie wyrzutów sumienia koreluje z poczuciem odpowiedzialności za własne bezprawne zachowanie w kontekście orzeczonej przez sąd kary i takie postawy reprezentowane są w świetle przeprowadzonych badań przez połowę ankietowanych nieletnich wychowanek zakładów poprawczych. Wyrzuty sumienia pojawiają się, gdy człowiek żałuje tego, co zrobił. Jest to niezbędny warunek powstrzymania się od ponownego zachowania w przyszłości. Występowanie wyrzutów sumienia nie jest wystarczającym czynnikiem chroniącym od czynienia zła, inne warunki zabezpieczające przed ponownym naruszeniem prawa również muszą wystąpić, lecz niewątpliwie występowanie tego elementu dobrze wpływa na skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych kierowanych wobec nieletnich. Brak występowania poczucia winy związany jest przeważnie z deficytami w funkcjonowaniu środowisk, w których odbywał się proces socjalizacji młodego człowieka. Ten deficyt z pewnością utrudnia jego funkcjonowanie zgodnie z przyjętymi w społeczeństwie standardami. Broniąc się przed lękiem, często stosuje się wskazywany przez psychologów „mechanizm zaprzeczania” albo „mechanizm gwizdania w ciemnościach”. Gdy człowiek znajdzie się w osamotnieniu lub zostaje ogarnięty ciemnościami, dodaje sobie odwagi i podnosi na duchu, śpiewając lub pogwizdując coś wesołego. W ten właśnie sposób również człowiek stara się sobie wmówić, że nowa sytuacja, która się wytworzyła, jest korzystna i całkiem przyjemna, albo też stara się o tej sytuacji nie myśleć, kierując wszelkie swoje starania na zagłuszenie lęku, który go nurtuje³. Tym lękiem może w tym przypadku być dopuszczenie do siebie wyrzutów sumienia w rozumieniu przyznania się do winy.

---

³ C. Czapów, S. Jedlewski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, PWN, Warszawa 1971, s. 71.

14. Najlicniejsza grupa (38,46%) nieletnich objętych badaniami twierdzi, że otoczenie tak samo potępia złe zachowanie bez względu na płeć sprawcy, 24,18% respondentek uważa, że otoczenie jest bardziej tolerancyjne względem chłopców w kwestii złego postępowania. Natomiast 16,48% respondentek odpowiedziało, że otoczenie jest mniej tolerancyjne względem złego zachowania chłopców niż wobec negatywnych postaw dziewcząt, natomiast 20,88% badanych nie potrafiło do tego pytania się odnieść. W świetle przeprowadzonych badań nie można stwierdzić, że społeczeństwo bardziej toleruje złe zachowanie chłopców niż dziewcząt. W subiektywnej ocenie badane nie odczuły w większości przypadków różnicy co do potępienia negatywnych zachowań przez pryzmat płci.

Dysfunkcyjny dom rodzinny nie zaspokaja podstawowych potrzeb psychicznych dziecka, staje się dla niego źródłem przykrych doznań, podłożem napięć i frustracji. Liczne badania prowadzone w tym zakresie, m.in. pod kierunkiem prof. B. Hołysta⁴, potwierdzają, że zdecydowana większość nieletnich przestępców wychowuje się w rodzinie o skumulowanych czynnikach negatywnych. Zaliczyć do nich można nie tylko nadużywanie alkoholu przez domowników, ale także przestępcze wzorce zachowań, brak emocjonalnej więzi z rodzicami, zachowania agresywne, porzucenie rodziny przez jednego z rodziców, brak pozytywnych wzorców realizowania określonych ról społecznych. Do tej grupy czynników dołączyć należy kolejne: narkomanię, stosowanie niewłaściwych metod wychowawczych, niekonsekwencję, nadopiekuńczość, ale również niski poziom wykształcenia rodziców i niski poziom kultury rodziny. Niewłaściwa atmosfera wychowawcza w rodzinie, zaburzenie więzi emocjonalnych między domownikami determinują sposób, w jaki dziecko odbiera zachowania swoich rodziców i ich postawy w różnych sytuacjach.

Sformułowane hipotezy znalazły odzwierciedlenie w postawionych problemach badawczych. Przyjęte w hipotezach założenia zostały zweryfikowane przeprowadzonymi badaniami, a uzyskane wyniki prowadzą do następujących konkluzji:

---

⁴ J. Siemionow, *Niedostosowanie społeczne nieletnich: działania, zmiana, efektywność*. Difin, Warszawa 2011, s. 86–87.

- Fenomen współczesnych bezprawnych zachowań nieletnich dziewcząt przejawia się w rosnącej liczbie czynów karalnych mających charakter zachowań gwałtownych i agresywnych, a wiek wchodzenia w konflikt z normami prawnymi jest niepokojąco niski.
- Wadliwie funkcjonujące środowisko rodzinne i niekorzystna atmosfera domu rodzinnego wpływają na kształtowanie się niewłaściwych postaw, osłabiając poczucie bezpieczeństwa nieletnich dziewcząt, które emocjonalne braki rekompensują, szukając akceptacji i wsparcia poza domem rodzinnym, a determinowane chęcią zwrócenia na siebie uwagi, podejmują się zachowań szkodliwych społecznie. Zaburzona struktura rodziny, niskie wykształcenie rodziców, występujące w domu rodzinnym używki, poczucie osamotnienia i odręczenia u badanych uprawniają do określenia rodzin nieletnich respondentek dysfunkcyjnymi. Rozwój osobowości ankietowanych niewątpliwie był utrudniony, a budowanie własnej tożsamości zakłócone przez pryzmat istniejących deficytów. Atmosfera domu rodzinnego, występujące w rodzinie patologie z pewnością tworzą sytuację patogenną i wpływają na podejmowanie zachowań dewiacyjnych.

Podsumowanie

Analiza wyników badań przeprowadzonych wśród nieletnich dziewcząt przebywających w zakładach poprawczych pozwala na stwierdzenie, że charakteryzuje je zaawansowany stopień demoralizacji. Niewątpliwie była to najważniejsza z przesłanek, którymi kierował się sąd, orzekając najsurowszy z dostępnych środków przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Utrwalone postawy zachowań dewiacyjnych i aspołecznych są rezultatem współwystąpienia wielu determinantów wzajemnie na siebie oddziałujących w skumulowanej postaci i niepozwalających na pozostanie przy mniej dotkliwych środkach wychowawczych, poprzez które sąd wcześniej orzekając, próbował wpłynąć na zmianę zachowania, a w konsekwencji postawy nieletniej.

Podejmowanie działań mających na celu diagnozę uwarunkowań bezprawnych zachowań nieletnich dziewcząt powinno w przyszłości w sposób kompleksowy zdiagnozować otoczenie, w którym przebiega proces socjalizacji – również środowisko rówieśnicze i szkolne. W przedmiotowej pracy – o czym już wspomniano – z uwagi na fakt przebywania badanych nieletnich dziewcząt

w zakładach poprawczych, odstąpiono od przeprowadzenia diagnozy tych środowisk. Wartościowym uzupełnieniem badań byłoby określenie siły występowania i korelacji niekorzystnych czynników we wszystkich środowiskach wychowawczych nieletnich dziewcząt. Rezygnacja z przeprowadzenia badań w grupie kontrolnej z jednej strony może wydawać się słabością poczynionych rozważań, z drugiej strony jednak trudno byłoby dobrać (i dobór taki uzasadnić) grupę dziewcząt adekwatną do grupy objętej badaniami, natomiast należałoby rozważyć podjęcie takiej próby w przyszłości. Przedmiotowe badania skoncentrowały się na analizie sytuacji dziewcząt o najwyższym stopniu demoralizacji, wskazaniu predyktowności zdiagnozowanych czynników w generowaniu dewiacyjnych zachowań nieletnich dziewcząt, a poczynione wnioski niewątpliwie stanowią doskonałą bazę do prowadzenia dalszych badań na tej płaszczyźnie. Korzystnym zabiegiem byłoby także porównanie sposobów funkcjonowania w placówkach zamkniętych nieletnich dziewcząt i chłopców, co pozwoliłoby na wypracowanie kompleksowych wniosków na temat uwarunkowań przestępczych nieletnich w ogóle i na odniesienie się precyzyjnie do różnic uwzględniających kryterium płci występujących na tym obszarze.

Bibliografia

- Czapów C., Jedlewski S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, PWN, Warszawa 1971.
- Pospiszył I., *Patologie społeczne*, PWN, Warszawa 2008.
- Siemionow J., *Niedostosowanie społeczne nieletnich: działania, zmiana, efektywność*. Difin, Warszawa 2011.
- Wysocka-Pleczyk M., *Oblicza przestępczości nieletnich*, w: B. Gulla, M. Wysocka-Pleczyk (red.), *Przestępczość nieletnich*, Wyd. UJ, Kraków 2009.